

РОЗДІЛ 3

СТРУКТУРА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Основним завданням при організації науково-дослідної роботи студентів в умовах університетської освіти є не тільки залучення їх до творчості наукового пошуку, але й набуття знань, умінь та навичок в організації наукових досліджень та в оформленні отриманих результатів. Оскільки бакалаврське, дипломне та магістерське дослідження є кваліфікаційними роботами, їх оцінюють не лише за теоретичною науковою цінністю, актуальністю теми, практичним значенням отриманих результатів, а й за рівнем тих вимог, які ВАК України висуває до змісту, структури дисертаційних досліджень та їх оформлення. Кісткою дисертаційного дослідження є її структура, яка включає наступні рубрики:

- титульний аркуш;
- зміст – це основа структури дисертації;
- список умовних скорочень (за потребами, якщо скорочення використовуються у тексті більше 3-4 разів);
- вступ – це фактично оформлення понятійного апарату наукового дослідження;
- основна частина;
- висновки;
- список використаної літератури;
- додатки (за необхідністю).

3.1. ТИТУЛЬНИЙ АРКУШ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Першою сторінкою наукової роботи є титульний аркуш, який оформлюється згідно з визначеними вимогами.

У верхній частині титульного аркуша кваліфікаційної роботи розташовується найменування Міністерства освіти і науки України та назва вищого навчального закладу, де виконується робота. Нижче надається інформація про назву факультету та випускову кафедру. Наступним – у середній частині аркуша розташовується назва наукового дослідження. Під темою, надається інформація якого рівня ця робота, і з якої спеціальності (наприклад: магістерська робота зі спеціальності 8.040202 «Соціальна робота»). Далі ближче до правого краю вказують: прізвище, ім'я, по батькові автора та науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові наукового керівника. Остання інформація титульного аркуша – місто і рік написання кваліфікаційної роботи.

3.2. ЗМІСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Після титульного аркуша, подається зміст кваліфікаційної роботи. У змісті подається найменування всіх розділів, підрозділів та пунктів наукової роботи, проти яких встановлюється їх початкові сторінки. Наведені у змісті найменування мають точно відтворювати заголовки у тексті. Редакція чи послідовність заголовків у тексті, яка не відповідає змісту, неприпустима.

Саме у змісті зафіксована структура наукового дослідження і через це є можливість простежити ті цілі, які ставить студент у своєму дослідженні. Найчастіше у наукових дослідженнях із соціальної роботи, особливо магістерських, зустрічаються роботи, зміст яких складається із двох або трьох розділів. Така побудова пов'язана з тим, на які аспекти у своєму дослідженні науковець акцентує особливу увагу. Приклад подається далі.

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський державний університет імені Петра Могили

Факультет соціології
Кафедра соціальної роботи, педагогіки та психології

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ

Магістерська робота зі спеціальності 8.040202 «Соціальна робота»

Виконавець:

студент 5 курсу, 561 групи

Іванов Андрій Петрович

Науковий керівник: доцент, к.пед.н.

Хмельнюк Тетяна Андріївна

Миколаїв – 2009

Рис. 3.1. Зразок оформлення титульного аркуша

	Стор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Історико-теоретичні основи формування гендерної культури майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки	
1.1. Історичний аналіз проблеми (становлення гендерної культури)	8
1.2. Основні концепції розвитку гендерної культури	19
1.3. Соціально-психологічні умови формування гендерної культури у майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки	30
РОЗДІЛ 2. Діагностика гендерної культури майбутніх соціальних працівників	
2.1. Принципи та підходи у дослідженні гендерної культури майбутніх соціальних працівників	41
2.2. Критерії, рівні та методи діагностики гендерної культури майбутніх соціальних працівників	51
2.3. Аналіз діагностики рівнів гендерної культури майбутніх соціальних працівників	60
РОЗДІЛ 3. Формування гендерної культури майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки	
3.1. Сутність формувального експерименту з формування гендерної культури майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки	73
3.2. Методи формування гендерної культури майбутніх соціальних працівників	82
3.3. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи	90
ВИСНОВКИ	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	96
ДОДАТКИ	100

Рис. 3.2. Зразок оформлення змісту

У наведеному прикладі, основний акцент у змісті зроблено не лише на формуванні такої якості, як гендерна культура у майбутніх соціальних працівників, але й на методи діагностики та формування даного явища, що відображено у назвах розділів та підрозділів.

Особливо слід звернути увагу на оформлення змісту, зокрема йдеться про необхідність розташування заголовків один під одним. Заголовок кожного наступного ступеня зміщують на три-п'ять знаків вправо відносно заголовка попереднього.

«Нумерація рубрик подається за індексаційною системою, тобто з цифровими номерами, які містять номер як усієї рубрики, так і рубрик, які їй підпорядковані»¹.

У змісті найменування структурних частин (Вступ; Розділ; Висновки; Список використаних джерел; Додатки) друкуються великими літерами і виділяються жирним шрифтом.

Зміст розкриває всю структуру наукової роботи і містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів та пунктів (якщо вони мають заголовок), зокрема: вступу, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаної літератури та ін.

Якщо у кваліфікованій роботі вжито специфічну термінологію, а також використано маловідомі скорочення, позначення та ін., то їх перелік має бути поданий у вигляді

¹ Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідної діяльності. – К.: Знання-Прес, 2002. – С. 176-177.

окремого списку, який розміщується перед вступом. Означений перелік треба друкувати двома колонками, в яких зліва за абеткою наводять, наприклад, скорочення, праворуч – їх детальну розшифровку.

Нумерація сторінок наукового дослідження має бути наскрізною, включаючи основну частину наукової роботи, тобто, починаючи після змісту з цифри «3».

3.3. ВСТУП ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Вступ у науковій роботі – це одна з ключових частин дослідження, оскільки у ній розкривається не лише стан проблеми, що досліджується, але й завдання, які ставить дослідник, очікувані результати та ін. Це та частина наукової роботи, до якої науковець постійно повертається – з неї починається оформлення апарату наукового дослідження, і до неї ми повертаємося, щоб розкрити новизну результатів та практичну значущість після завершення дослідницької роботи. Вступ – це та частина наукової роботи, на яку звертають особливу увагу члени державної комісії, експерти, рецензенти, опоненти, тому не дивно, що їй приділяється багато уваги і особливо слід зробити акцентування на оформлення апарату наукового дослідження.

А.Ф. Ануфрієв вказує на необхідність розрізняти дослідницьку та діагностуючу роботи, саме через наявність чи відсутності основних елементів апарату наукового дослідження (див. табл. 3.1)¹.

Таблиця 3.1

Елементи понятійного апарату дослідницької та діагностичної робіт

Наукове дослідження		Діагностичне дослідження
Варіант I	Варіант II	
Актуальність	Актуальність	Актуальність
Об'єкт	Об'єкт	Об'єкт
Предмет	Предмет	Предмет
Проблема	Мета	Мета
Гіпотеза	Гіпотеза	–
Задачі	Задачі	Задачі
Методика	Методика	Методика (програма)
Новизна результатів	Новизна результатів	Діагностичний висновок
Практична значущість	Практична значущість	Практична значущість

Як бачимо, в діагностичному обстеженні, у науковому апараті відсутня гіпотеза та новизна результатів. Разом з тим, якщо випускник університету виконує наукове дослідження, то він має вибрати варіант оформлення наукового апарату – з проблемою або метою дослідження. Слід також мати на увазі, що курсова і дипломна робота за жанром може являти собою не лише наукове дослідження чи діагностичне обстеження, але й набувати форму науково-методичної чи практичної роботи.

3.3.1. Актуальність дослідження

Визначення проблеми і формування теми передбачають обґрунтування актуальності дослідження, тобто відповіді на питання, чому цю проблему потрібно саме зараз досліджувати. Обґрутовуючи тему дослідження, важливо розрізняти практичну і наукову актуальність. Проблема може бути вже вирішена на рівні наукових досліджень, але отримані результати не впроваджені у практику. Іншими словами – ця проблема не є актуальною для науки, для її вирішення потрібно організувати практичне впровадження отриманих результатів, тобто ця проблема є актуальною лише з практичної точки зору.

¹ Ануфрієв А.Ф. Научное исследование: курсовые, дипломные и диссертационные работы. – М.: МГПОУ, 2002. – 111 с.

Розкриваючи актуальність, не слід вдаватися до багатослів'я, або починати її характеристику здалеку. Для кандидатської дисертації актуальність розкривається в межах однієї-двох сторінок, для дипломної, магістерської – однієї сторінки, а для курсової роботи – пів сторінки друкованого тексту.

На що слід звернути увагу при розкритті актуальності теми дослідження? Слід наголосити на двох основних напрямках:

а) невивченість обраної теми, а тому актуальність дослідження полягає в тому, що певні аспекти обраної теми вивчені не у повній мірі, й означене дослідження спрямоване, щоб закрити цю «білу пляму» в науці;

Наприклад, введення посади соціального педагога в систему освіти поставило перед вищою школою проблему якісної підготовки спеціалістів для вирішення соціально педагогічних задач у школі.

Однією із таких задач є соціально-психологічна діагностика, яка включає вивчення соціально-психологічних особливостей учнів і їх груп у навчально-виховному процесі, а отже, визначення причин труднощів у навчанні й поведінці з метою надання допомоги. Покращення діагностичної діяльності соціального педагога орієнтує науку на глибоке та детальне вивчення особливостей процесу постановки соціального, педагогічного та психологічного діагнозу в ході вирішення діагностичних задач. Але, зміст процесу вирішення означених задач не був предметом спеціального дослідження;

б) потреба у вирішенні певних практичних завдань на підставі отриманих за допомогою дослідження результатів. Наприклад, сучасний стан розвитку виробництва характеризується потребою у професійно мобільних спеціалістах, які здатні успішно реалізувати себе в нових соціально-економічних умовах. Однак, на практиці багато людей прагнуть залишатися на одному місці роботи, навіть відчуваючи незадоволеність професією, так як вважають зміну сфери трудової діяльності показником власної некомпетентності. При цьому професійна діяльність стає неефективною, що виникає незадоволеність не лише професією, але і життям у цілому. У зв'язку з цим, перед фахівцями, які займаються проблемами зайнятості населення, постають задачі аналізу причин, умов та закономірностей свідомої зміни професії і її усвідомлення в контексті побудови та реалізації особистої професійної перспективи.

Слід зазначити, що в багатьох випадках актуальність дослідження обґрунтовується недостатньо. Особливо це стосується практичного боку актуальності, де автори часто обмежуються посиланнями на законодавчі акти та постанови уряду.

При оцінці актуальності прикладних наукових досліджень, більш актуальною вважається та тема, яка здатна дати більший економічний ефект. Є різні підходи до розкриття актуальності, але чітких критеріїв для встановлення ступеня актуальності не існує. Порівнюючи декілька тем, ступінь їх актуальності може встановити лише науковець чи фахівець в означеній галузі.

3.3.2. Об'єкт і предмет дослідження

Об'єкт дослідження в соціальній роботі – це певний процес чи явище, яке породило проблемну ситуацію, існує незалежно від суб'єкта пізнання, і на яке звернуто увагу дослідника. Об'єкт і предмет дослідження співвідносяться між собою як загальне і часткове.

Предмет дослідження – є конкретніший за своїм змістом: у предметі дослідження фіксується властивість або відношення до об'єкта, яке потребує спеціального цілеспрямованого вивчення. Як бачимо, об'єкт має більш широкі межі, ніж предмет, тому в одному об'єкті може бути виокремлено низка предметів. Предмет включає лише ті елементи, зв'язки, відношення об'єкта, які мають вивчатися у даній науковій роботі. Власне кажучи, визначення предмета – це ні що інше, як встановлення меж пошуку.

Під час проведення дослідницької роботи існує декілька варіантів визначення об'єкта та предмета дослідження. Ми акцентуємо увагу на двох, які найчастіше використовуються в соціальній роботі:

а) об'єкт і предмет співвідносяться як ціле і частина. За таких умов, предмет знаходиться у межах об'єкта, і саме предмет визначає тему дослідження. Наприклад:

Об'єктом дослідження є процес гуманістичного виховання майбутніх соціальних працівників.

Предметом дослідження є педагогічні умови виховання гуманності в майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки.

Об'єктом дослідження є міжособистісне спілкування.

Предметом дослідження є роль спілкування у процесі реабілітації людей з алкогольною та наркотичною залежністю;

б) об'єкт визначається через тих, хто бере участь в експерименті (досліді), а предмет – через те, що у них вивчається. Наприклад:

Предмет дослідження: Сприйняття дзвінків на мобільні телефони у процесі аудиторних занять викладачами.

Об'єкт дослідження: викладачі університету.

3.3.3. Мета та завдання дослідження

Як відомо, цілеспрямованість – найважливіша характеристика людської діяльності, яка відрізняє спрямовану діяльність людини від неосяяної метою інстинктивної поведінки тварини. Особливістю діяльності людини є те, що перш ніж досягнути чогось, вона створює у своєму мозку модель майбутнього витвору, тобто створює так зване випереджаюче відображення дійсності. Всі ці положення у певній мірі відносяться до процесів, які відбуваються в соціальній роботі.

Встановлення мети дослідження в соціальній роботі – це вибір оптимальних із точки зору потенційних можливостей реальної соціальної дійсності способів її перетворення із існуючого положення у нове, те яке шукає і бажає дослідник, тобто – це прагнення досягти ідеалу в певній сфері соціальної роботи. Цілепокладання відбувається на підставі передбачення, пов'язаного із порівнянням ідеалу з реальністю й прагненням наблизитися до ідеалу. У соціальній роботі удосконаленню підлягають такі аспекти діяльності, як діагностика, прогнозування, профілактика, організація надання послуг, створення умов для соціалізації, тому «неправильно починати мету зі слів: вивчити вплив ..., визначити стан ..., дослідити ефективність ..., розробити методіку ..., обґрунтувати оптимальні терміни ..., дати характеристику ..., встановити закономірності... та ін., тому що ці слова визначають спосіб досягнення мети, а не саму мету»¹.

Як помилкові формулювання мети дисертації наводимо такі приклади: «Мета роботи: вивчити вплив соціальних і генетичних факторів на виникнення девіації і розробити рекомендації з педагогічної корекції відповідних відхилень у дітей». На нашу думку, зазначена мета повинна звучати так: «Підвищення ефективності педагогічної корекції девіантних відхилень шляхом впливу медико-соціальними засобами на соціальні та генетичні фактори, що сприяють виникненню девіацій у дітей». Якщо ми порівняємо наведені приклади, то побачимо, що в першому варіанті дисертантом представлена не мета, а послідовність виконання роботи.

Розглянемо мету роботи: «Підвищити ефективність соціальної реабілітації дітей із затримкою психічного розвитку на підставі вивчення організації навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі». На перший погляд, ця мета побудована вірно. Але

¹ Зосимов А.М., Голік В.П. Дисертаційні помилки. – Харків: Інжек, 2004. – 215 с. – С. 23.

при більш прискіпливому погляді на неї виникає питання: Яким чином можна підвищити ефективність соціальної реабілітації дітей із ЗПР через вивчення організації навчально-виховного процесу? Мабуть, тут слід окреслити якісь засоби чи форми організації навчання, а ніяк не вивчення організації навчально-виховного процесу. Отже, з вищесказаного, ми можемо зробити висновок, що **мета** – це обґрунтоване уявлення про загальні кінцеві або проміжні результати пошуку, тому доцільно починати формулювання мети з висловів «підвищити ефективність...», «виявити шляхи та умови ...». Щоб досягти поставленої мети, необхідними й обов'язковими кроками є конкретизація загальної мети, завдяки створенню системи дослідницьких завдань.

Під завданнями ми розуміємо конкретну ситуацію, яка потребує свого перетворення для досягнення певної мети. «Завдання завжди містить відоме (окреслення умов ситуації) і невідоме, те що шукають, потребують, розраховане на вдосконалення певних дій, прикладання зусиль для просування до мети, для вирішення поставленої проблеми.

Не слід захоплюватися кількістю завдань, які слід вирішити, дуже важливо виділити основні, причому потрібно ставити як прикладні, так і теоретичні завдання (уведення та розкриття сутності нових понять, розробка критеріїв і показників, оцінки ефективності, умов і шляхів, експериментальна перевірка, підготовка методичних рекомендацій тощо). Їх рекомендується виділити порівняно небагато, не більше 4-5. Однак обов'язково мають бути виділені три групи задач.

«Частіше за все перша із основних груп завдань – **історико-діагностична** – пов'язана із вивченням історії і сучасного стану проблеми, визначенням або уточненням понять, загальнонаукових, соціально-психологічних та педагогічних основ дослідження; друга – **теоретико-модельюча** – з розкриттям структури, сутності того, що вивчається, та способів його перетворення; третя – **практично-перетворювальна** – з розробкою та використанням методів, прийомів, засобів раціональної організації процесу соціальної допомоги, його передбачуваного перетворення і з розробкою практичних рекомендацій»¹. Решта, більш практичні задачі частіше за все визначають у якості підзадач до основних.

Вибудувати вірну систему поставлених завдань, означає визначити «маршрут» пошуку, тобто з'ясувати, у якій послідовності досліднику слід вирішувати задачі або вирішити поставлену проблему. Побудова означеної системи завдань частіше за все відбувається шляхом з'ясування того, що слід узнати, встановити, щоб досягти поставленої мети. Для того, щоб зрозуміти, яким чином на практиці вибудовується система завдань, звернемося до прикладу – розглянемо побудову «дерева цілей» до теми «Формування психологічної культури майбутніх соціальних працівників».

Розробка цілей дослідження починається з визначення змісту, складу та структури основного поняття – психологічна культура (ПК), адже ми передбачаємо, що ПК соціального працівника є в цілому ізоморфна (тобто відповідає) культурі як цілісному соціальному феномену. Розробляється понятійна матриця (склад ПК), а потім з'ясовуються взаємовідносини (ієрархія) складових ПК: психологічні потреби, цінності, ідеали, відношення до клієнтів, співробітників та ін. (див. рис. 3.1).

Виконана частина роботи дає уявлення про те, що необхідно зробити з моделюванням й організації формування ПК, щоб з'ясувати умови і фактори її ефективного розвитку, знайти засоби діагностики результатів. Таким чином, перший блок дослідження пов'язаний з розробкою загальної структури моделі об'єкта і носить характер теоретичного аналізу.

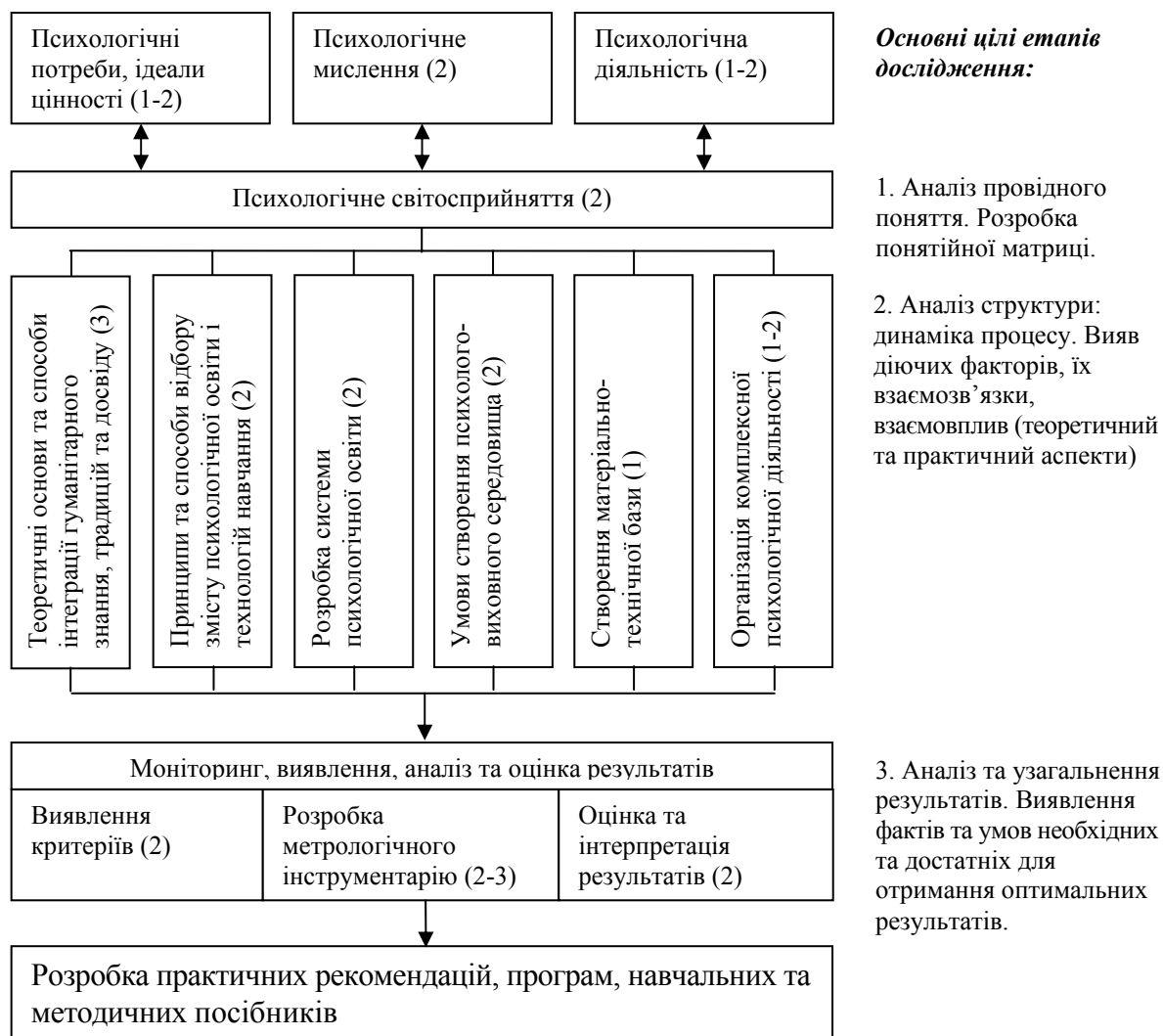
Другий блок пов'язаний з визначенням цілей конструювання процесу виявлення факторів, умов та способів формування ПК (технології, способи організації соціального

¹ Загвязинский В.И., Атаханов Р. Методология и методы психолого-педагогического исследования. – М.: АСАДЕМА, 2001. – 207 с. – С. 59-60.

середовища, взаємодії соціального працівника та клієнта та ін.). На цьому етапі теоретичні цілі (вияв умов, принципів інтеграції людини у суспільство та ін.) поєднуються з практичними (створення психічно розвиваючого середовища, організації психологодоцільної діяльності та ін.).

У третьому блоці реалізуються цілі, пов'язані із систематизацією фактів, їх оцінкою, виявленням необхідних і достатніх для отримання певних результатів факторів та умов.

Загальна мета: з'ясування теоретичних основ, змісту та умов формування ПК майбутніх соціальних працівників.

Примітка. Цифри в дужках (1,2,3) означають:

- 1 – положення можна знайти, відібрати в існуючих знаннях;
- 2 – положення потребує уточнення та конкретизації;
- 3 – необхідне оригінальне рішення на основі власного пошуку.

Рис. 3.1. Формування психологічної культури (ПК) майбутніх соціальних працівників

Серед помилок, що найчастіше зустрічаються у цій частині дослідження, слід звернути увагу на логіку послідовності викладу. Адже завдання мають давати уявлення про послідовність кроків дослідника на шляху до досягнення мети дослідження, наприклад:

1. Вивчити регіональний рівень захворювання на СНІД серед молоді.
2. Виявити закономірності зв'язків між захворюванням та проявом девіантної поведінки (вживання алкоголю, наркотиків, заняття проституцією).

3. Розробити алгоритм прогнозу розвитку захворюваності на СНІД.
4. Виявити за розробленими алгоритмами прогнози серед груп ризику.
5. Розробити оптимальний варіант соціально-психологічної реабілітації молоді.
6. Вивчити імовірний вплив соціально-психологічної реабілітації хворих на СНІД.

З наведеного переліку завдань випливає, що завдання № 6 не може бути фінальним. Воно має бути розташованим під № 3. Це завдання завершує суто теоретичну частину роботи, адже наступні завдання присвячені вирішенню питань, які розвиваються в експериментальній частині.

Не доцільним є виділення окремо завдання № 4, адже воно є частиною завдання № 3, тому доцільно було б об'єднати ці два завдання в одне.

Кількість завдань для бакалаврських, дипломних і магістерських робіт коливається в межах від 3 до 7, і залежать від мети та може включати в себе наступні елементи:

- вирішення певних теоретичних питань, які входять у загальну проблему (наприклад, розробка ознак явища, його рівнів, критеріїв ефективності, принципів та умов застосування та ін.);

- експериментальне вивчення практики вирішення певної проблеми, виявлення притаманних їй характерних рис (типових станів, типових недоліків) передового досвіду та ін.;

- обґрунтування необхідної системи заходів для вирішення поставлених практичних завдань щодо покращення рівня соціальної роботи;

- експериментальна перевірка запропонованої системи заходів, з точки зору її ефективності, тобто досягнення максимальних результатів у відповідних умовах, за відведений час та докладання певних зусиль соціальним працівником;

- розробка методичних рекомендацій для тих, хто буде використовувати результати дослідження на практиці.

3.3.4. Гіпотеза дослідження

Відоме висловлювання Д.І. Менделєєва «Гіпотези полегшують наукову роботу таким же чином, як плуг землероба полегшує вирощування корисних рослин».

Гіпотеза (грец. hypothesis – передбачення, здогадка) – це наукове передбачення, яке науковець висуває, щоб пояснити якесь явище, яке потребує перевірки за допомогою досліду і теоретичного обґрунтування для того, щоб стати достовірною науковою теорією. Іншими словами, гіпотеза – це один із елементів цілепокладання, адже не можна проводити дослідження, не маючи перед собою чітко поставленої мети. Цінність гіпотези – у її протиріччі догмі, у розриві з традиційним баченням вирішення проблеми. «Наукові теорії не з'являються у готовому вигляді, вони виникають спочатку у вигляді передбачень, гіпотез і, пройшовши певну перевірку, перетворюються у достовірні знання. Гіпотеза організує процес дослідження, визначає його логіку, шляхи здійснення»¹.

Вимоги до гіпотези:

- адекватність і обґрунтованість – вона має пояснити як можна більше коло встановлених раніше фактів, і по можливості не суперечити встановленим раніше науковим положенням. Якщо такі протиріччя мають місце, то вони мають бути конкретними, детально проаналізованими та поясненими;

- конкретність – вона не повинна містити понять, які мають неконкретне, розмите формулювання;

- перевірюваність – вона обов'язково повинна мати механізми для перевірки: логічні, за допомогою експерименту, за допомогою підібраних методик, на основі

¹ Попковська П.Я. Методология научных исследований. – Минск: Информпрес, 2006. – 182 с. – С. 64.

практики. Тобто, коли є можливість у результаті отримати і зафіксувати факти, тоді гіпотезу можна вважати вірною.

Самим розповсюдженим способом перевірки гіпотези є практичне застосування її основних положень. Лише практика може відповісти на питання про якість вашої гіпотези. На жаль, недосконале планування навчально-виховного процесу на спеціальності «Соціальна робота» роз'єднало наукову роботу студентів і практику, що робить наукову роботу відірвану від життя. Наше завдання – виправити цю помилку, адже формулювання і доведення гіпотези відбувається через накопичення фактичного матеріалу, висунення припущення та перевірки на практиці отриманих результатів. Як бачимо, без практики неможливо організувати цей процес.

У процесі проведення дослідження можна розробити відразу декілька гіпотез. Якщо у процесі вивчення та відбору матеріалу виникають нові гіпотези, то необхідно відібрати із них найбільш вірогідні і прийняти за основу. Не можна вести дослідження, не маючи гіпотези. Як казав Д.І. Менделєєв, краще дотримуватися такої гіпотези, яка може виявитися з часом невірною, ніж не мати ніякої. Помилкові гіпотези також поглиблюють наші знання, показують складність проблеми й збуджують нас до пошуку кращих рішень.

Для прикладу наведемо наступну гіпотезу.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що існує зв'язок між особливостями написання букв та окремими властивостями та якостями особистості.

Для перевірки гіпотези слід вирішити наступні задачі:

1. Визначити за допомогою літературних джерел напрями, за якими вирішувалася проблема невербальних характеристик (почерку).
2. Провести експерименти з виявлення індивідуальних особливостей особистості, які мають прояв у почерку.
3. Виявити проаналізовані характеристики осіб за вербальними показниками.
4. Виявити об'єктивні характеристики осіб, з якими пов'язані дані по вербальним і невербальним характеристикам.
5. Встановити найбільш стійкі зв'язки між вербальними й невербальними характеристиками.

3.3.5. Наукова новизна

Увесь хід дослідження і всі його методологічні характеристики були підпорядковані необхідності отримання нового знання. На стадії завершення дослідження виникає необхідність підвести підсумки, і визначити, яке нове знання отримане і яке його значення для науки і практики соціальної роботи. «Тепер, при усвідомленні і оцінці проміжних та кінцевих результатів, потрібно дати конкретну відповідь на питання про новизну: що зроблено з того, що іншими не було зроблено, які результати отримано вперше? Якщо немає переконливої відповіді на це питання, можуть виникнути серйозні сумніви відносно цінності всієї роботи»¹.

Що може скласти новизну дисертаційного, дипломного чи курсового дослідження?

1. Вивчення вже відомого в науці явища на новому експериментальному матеріалі (наприклад, за рахунок особливостей експериментальної вибірки на тих, на кому проводяться дослідження (етнічних, соціокультурних, професійних, вікових)).
2. Перехід від якісного описання відомих у науці фактів до їх чітко визначеної кількісної характеристики (а це можливо через проведення експерименту).

¹ Марченко С.Я., Кратинів Н.С., Чиж Н.А., Кратінова В.А. Методология и методы социально-педагогических исследований. – Луганск: Альма-матер, 2001. – 212 с. – С. 151.

3. Вивчення відомого в науці психолого-педагогічного явища більш сучасними методами (наприклад, перехід при вимірюванні часу реакції при фізичній чи психічній реабілітації дитини до сотих секунди).

4. Співставлення, порівняльний аналіз протікання реакцій, процесів (наприклад, розвиток пам'яті, уваги та ін. у звичайних людей і хворих на алкоголізм, наркоманію).

5. Зміна умов протікання психолого-педагогічних процесів (наприклад, розвиток емоційної сфери у дітей із ЗПП при використанні діючої навчальної програми, чи експериментальної).

У процесі написання рубрики «Наукова новизна», молоді науковці допускають цілу низку помилок, тому акцентуємо увагу на деякі:

а) до цього пункту не можна включати опис нових практичних результатів, отриманих у вигляді способів діяльності, методик діагностики чи формування, схем, алгоритмів і т. ін. Слід завжди розмежовувати одержані наукові положення і нові прикладні результати, що впливають з теоретичного доробку науковця. «Усі наукові положення з урахуванням досягнутого ними рівня новизни є теоретичною основою (фундаментом) вирішеної в дисертації наукової задачі або наукової проблеми. Насамперед за це здобувачеві присуджується науковий ступінь»¹;

б) у формулюванні наукової новизни не коректно порушувати ієрархію її положень. На перше місце необхідно ставити положення, що починаються з визначення «вперше», потім «доповнено», а після цього «уточнено». Наведемо приклад неправильної послідовності викладу новизни:

1. Проведено аналіз результатів дослідження соціальної адаптації обдарованих дітей до діяльності в умовах класного колективу з виділенням допоміжних критеріїв діагностики формування колективної взаємодії.

2. Визначено спрямованість і силу впливу на перебіг і формування адаптованості лідерських якостей у обдарованих дітей.

3. Доповнено уявлення про залежність розвитку обдарованості від ступеня адаптованості у дитячому колективі.

4. Доведено значний вплив ступеня активності на раннє формування адаптованості.

5. Вперше вивчено залежність рівня обдарованості дітей від рівня їх адаптованості в умовах класного колективу;

в) помилковим є включення в наукову новизну положень, сформульованих у вигляді висновку, як наприклад: «Асоціальна діяльність підлітків – це результат недостатньої уваги сім'ї та школи до питань виховного середовища»;

г) недоцільним є включення до цієї рубрики проведених студентом організаційних дій, які не відбивають наукової новизни роботи. Виходячи з викладеного, не є коректним наступний приклад: «Вперше організовано етапна соціальна робота з онкохворими дітьми, із застосуванням методу артотерапії, з метою корекції психологічного стану означеної категорії дітей»;

д) не можна в рубриці «наукова новизна» декларувати використання останніх досягнень якогось напряму соціальної роботи, тому що до новизни належать теоретичні результати дослідження, а не практичний досвід;

е) не переконливо звучить таке формулювання наукової новизни: «Визначено рівні дезадаптації випускників інтернатних установ та загальноосвітніх шкіл Ця фраза не може претендувати на наукову новизну, тому що вона лише несе інформацію про виконання одного із поставлених завдань дослідження»;

ж) непоодинокі випадки, коли автор невірно формулює думку, що не дає можливість використати її як наукову новизну, наприклад: «Вперше запропонована програма з

¹ Зосимов А.М., Голік В.П. Дисертаційні помилки. – Харків: Інжек, 2004. – 215 с. – С. 31-35.

формування позитивних емоцій у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку». Ця фраза може бути представлена й у рубриці наукової новизни при її трансформації в такому вигляді: «Вперше науково обґрунтована програма з формування позитивних емоцій у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку»;

з) причиною багатьох помилок є те, що до цієї рубрики часто включають пункти, які належать до рубрики «Практичне значення одержаних результатів», наприклад: «Розроблений метод визначення рівня профілактичної роботи з людьми похилого віку дозволяє провести глибокий аналіз якісних і кількісних показників роботи центрів соціального захисту»;

«Визначення як абсолютного, так і відносного числа помилок за розглянутою рубрикою дисертації встановило, що в абсолютному значенні число помилок, що допускаються у докторських дисертаціях ($2,3 \pm 0,36$) на 27,8 % більше, ніж у кандидатських дисертаціях ($1,8 \pm 0,30$). Однак відносна частота помилок стосовно загальної суми пунктів наукової новизни виявилася приблизно однаковою і становила для кандидатських дисертацій $30,9 \pm 4,8$ %, а для докторських – $27,0 \pm 3,4$ %. Звертає на себе увагу той факт, що тільки 20 % дисертацій обох видів не мали помилкових формувань. Ці дані вимагають пильної уваги дисертантів і їх керівників, а також рецензентів до цього розділу дисертації»¹.

А.М. Засимов та В.П. Голік рекомендують молодим науковцям застосовувати такі, найбільш типові початкові конструкції формулювань наукової новизни: «Вперше встановлено можливість визначення...», «Дане наукове обґрунтування доцільності проведення...», «Вперше за допомогою комплексних досліджень отримані дані, що дозволяють...», «Доведена можливість застосування...», «Вперше за допомогою ... доведена роль...», «Уперше встановлені можливості...», «Показана ефективність...», «Встановлена доцільність проведення...», «Вперше створений і вивчений новий...», «Вперше обґрунтовані і запропоновані нові...», «Установлений характер зв'язку між...», «Науково обґрунтовані нові нормативні параметри...».

3.3.6. Практична значущість дослідження

Практична значущість прикладних досліджень визначається, перш за все, впливом отриманих результатів, на якісні показники соціально-психологічної та соціально-педагогічної роботи соціальних установ, фахівців з соціальної роботи, організації соціального середовища та вирішення інших практичних питань. Тут велике значення має актуальність дослідження, необхідність вирішення питання в даний момент і в конкретних умовах.

Відзначаючи практичну цінність одержаних результатів, необхідно подати інформацію щодо ступеня готовності до використання або масштабів використання. Необхідно дати короткі відомості щодо впровадження результатів досліджень із зазначенням назв організацій, в яких здійснена реалізація, форм реалізації та реквізитів відповідних документів.

Практична значущість результатів дослідження може полягати у можливості:

- вирішення на їх підґрунті того чи іншого практичного завдання;
- проведення подальших наукових досліджень;
- використання тих чи інших даних у процесі підготовки тих або інших фахівців;
- розробити нові методики, які доцільно використовувати у професійній діяльності.

¹ Зосимов А.М., Голік В.П. Дисертаційні помилки. – Харків: Інжек, 2004. – 215 с. – С. 31-35.

Приклади:

1. Практична значущість вивчення динаміки розумової обдарованості дітей-сиріт переддошкільного віку полягає в тому, що результати дослідження можуть використовуватися у практичній роботі психологами, педагогами, соціальними працівниками для розвитку інтелекту та творчого потенціалу дітей.

2. Практична значущість даних, отриманих про особливості алкогольної або наркотичної залежності можуть знайти застосування у відповідному спецкурсі.

3. Якщо у дослідженні розроблено нову методику, то практична значущість може бути обумовлена можливістю її використання для вирішення деяких практичних задач, для проведення подальших досліджень, для підготовки фахівців.

Наведемо деякі помилки, які зустрічаються при оформленні цієї частини роботи:

– часто зустрічається опис практичної значущості у вигляді висновків дисертації, наприклад: «Ефективність впливу колективних форм виконання на процеси соціалізації дітей девіантної поведінки, залежить від рівня згуртованості означеного колективу та тривалістю впливу». Закладений у наведеному абзаці зміст дозволяє вивести з нього наступну практичну значущість: «Застосування колективних форм виховання роботи з дітьми девіантної поведінки дозволяє поліпшити результати з їх соціалізації»;

– помилковим є конкретизація дій соціального працівника, внаслідок чого практична значущість перетворюється у практичні рекомендації. Наприклад: «Рекомендовано при профілактичній роботі з сім'ями групи ризику здійснювати моніторинг рівня соціальної поведінки, а у дітей, які перебувають в означених сім'ях, відслідковувати якість соціалізації» та ін.

Під час написання рубрики «Практична значущість» доцільно використовувати такі ключові словосполучення: «На основі ... розроблені ефективні методи...», «Запропонована схема (алгоритм) диференційного підходу до адаптації...», «Обґрунтована ефективність використання...», «Дані, отримані при вивченні..., можуть бути основою для формування групи ризику...», «На підставі отриманих даних розроблена програма з удосконалення...», «Проведення профілактичних заходів з урахуванням виявлених факторів ризику відкриває можливість зниження...», «Запропонована методика дозволяє розширити...», «Визначені фактори...», «Виявлені критерії... є об'єктивними критеріями...», «Розроблено перелік інформативних показників оцінки...», «Запропоновані нові інформативні тести для...», «Доведено доцільність комбінованого застосування...», «Обґрунтована необхідність визначення показників...», «Запропоновані способи...», «Показана можливість використання...»¹.

3.3.7. Методика дослідження

Цією рубрикою ми маємо зв'язати мету дослідження з науковою та практичною значущістю, тобто з кінцевим результатом. Тому в «Методиці дослідження» ми маємо відповісти на питання: яким чином, за допомогою яких методів, за яких умов ми отримали очікуваний результат?

Подають перелік використаних методів дослідження для досягнення поставленої в роботі мети. Однак ці методи потрібно подавати не відокремлено від змісту роботи, а коротко, але змістовно окреслюючи, що саме досліджувалося тим чи іншим методом. Це, по-перше, продемонструє логічність вашої роботи, а, по-друге, покаже доцільність обраних методів.

Як видно із завдань, які стоять перед означеною рубрикою вступу, його ми можемо написати лише після проведення експерименту. Дослідник може чітко і якісно

¹ Зосимов А.М., Голік В.П. Дисертаційні помилки. – Харків: Інжек, 2004. – 215 с. – С. 38.

описати використанні методики, особливості та умови їх використання. Тому цей пункт вступу пишеться із завершення написання чорнового варіанта.

3.4. ОСНОВНА ЧАСТИНА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Основний зміст наукової роботи подається у розділах, які складають основу наукового дослідження. З метою дотримання чіткої структурної побудови та логіки викладу матеріалу, в науковій роботі передбачені розділи, підрозділи, пункти та підпункти. Така градація дає змогу науковцеві зосередити увагу на основних моментах наукового дослідження. Кожен розділ повинен починатися з нової сторінки, а завершуватися висновками, в яких у стислому вигляді подаються отримані наукові та практичні результати.

У розділах основної частини наукового дослідження слід подати:

- огляд літератури за темою дослідження;
- виклад загальних підходів та методів дослідження;
- розкрити умови, шляхи та засоби вирішення проблеми;
- опис проведених теоретичних або експериментальних досліджень;
- опис проведення діагностуючого та формувального експерименту та методів, що були використані;
- аналіз та висвітлення результатів дослідження.

В огляді літератури окреслюються основні етапи становлення наукової думки щодо обраної проблеми. Аналізуються роботи попередників з акцентуванням уваги на питаннях, які не були вирішені, або потребують інших підходів у нових умовах. Адже для вирішення проблем, які виникають у роботі соціального працівника з клієнтом, важливо вивчити літературу з питань психології та педагогіки, де слід відшукати особливості роботи з людиною певного віку і з певними особливостями характеру. Прямої відповіді на вказані запити у практики відсутні, тому дослідник, виходячи з понять, категорій, закономірностей психології та педагогіки, має по крихтам збирати з літератури необхідну інформацію (вивчити щоденники соціальних працівників, досвід роботи, спогади та ін.), тобто підібрати низку фактів, які б дозволили довести вирішення поставленої практикою проблеми. Такий критичний аналіз дозволить молодому науковцеві окреслити межі свого дослідження та визначити місце у вирішенні проблеми.

Суттєвим у процесі вирішення наукової проблеми є те, у контексті якої системи наукових понять «науковий факт» буде сприйматися. Так, соціолог, вивчаючи матеріал на тему «успішність роботи соціального працівника», акцентував би увагу на статистичних фактах; історик, підкреслив би становлення якості соціальної роботи в історичному аспекті; психолог – зацікавився взаємсприйняттям соціального працівника та клієнта, процесом «вигорання», впливом особистісних якостей на взаємодію та ін.; педагог – методами педагогічного впливу, які сприяють успішності професійної діяльності. Іншими словами факти слід побачити і зафіксувати, а це залежить від внутрішнього світогляду, культури і професійної готовності науковця.

У другому розділі обґрунтовуються вибір підходів, розробляється загальна методика дослідження, вибудовується модель явища та прогнозуються шляхи та умови, за яких проблема може бути вирішена. Крім того, створюється методичний інструментарій (розробляються критерії, показники та рівні явища, що вивчається) або підбираються методики для діагностування.

У наступному розділі розкривається сутність експериментальної роботи, наводиться програма заходів, яка має сприяти вирішенню проблеми, іншими словами проводиться формувальний експеримент, або соціометричне дослідження (у залежності від поставленої мети). Завершується основна частина дослідження аналізом отриманих

результатів, де дослідник має дати оцінку повноти розв'язання поставлених завдань, достовірності отриманих результатів та порівняти їх з результатами діагностуючого зрізу.

Кожний розділ завершується висновками, які містять стислий виклад отриманого результату, тобто вирішенню поставленого завдання. Під час роботи над висновками розділу, слід приділити увагу новизні, достовірності та практичній значущості отриманого результату, а також джерелу, в якому ці матеріали опубліковано. «Посилання на власні публікації у коротких висновках до розділів, слід робити у такій формі: «Основні результати розділу опубліковані у працях (...)»¹.

Приблизний обсяг висновків до розділів – 1-1,5 сторінки матеріалу.

3.5. ВИСНОВКИ

У висновках викладають наукові та практичні результати, які було отримано у процесі проведення дослідження, тобто йдеться про формулювання розв'язаної наукової проблеми. Причому для досягнення більшої чіткості у побудові висновків, слід вирішену наукову проблему подавати у вигляді низки розв'язаних завдань. Іншими словами, висновки мають бути пов'язані з рубрикою вступу: «мета та завдання», тоді вони набудуть чіткості й дадуть змогу простежити основні етапи вирішення проблеми. Особливу увагу в цій рубриці, слід приділити якісним та кількісним показникам здобутих результатів та обґрунтуванню їх достовірності.

3.6. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Список використаних джерел відбиває самостійну творчу роботу науковця. Недостатня кількість джерел може свідчити про поверхневе ставлення автора до досліджуваної проблеми. Хоча кількість використаних джерел ВАК не лімітує, все-таки вважається, що на одну сторінку тексту наукової роботи має бути одне джерело. «Якщо автор робить посилання на будь-які запозичені факти, або цитує роботи інших авторів, то він обов'язково повинен дати посилання на те, звідки взято наведені матеріали. Це дасть змогу опонентам відокремити результат здобувача від запозиченого»².

Список використаних джерел має включати лише ті твори, які були використані при виконанні кваліфікаційної роботи. Кожен запис у переліку використаних джерел починають з нової строки та нумерують. Список використаних джерел можна подавати одним із наступних способів:

- а) у порядку розміщення посилання у тексті наукової роботи;
- б) в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків;
- в) у хронологічному порядку.

Бібліографічний опис джерел складають відповідно до чинних стандартів у бібліотечній та видавничій справах. «Зокрема інформацію можна отримати із таких стандартів: ДСТ 7.1-84 «Бібліографічний опис документа». Загальні вимоги і правила складання, ДСТУ № %*»-97 «Інформація та документація. Скорочення слів в українській мові в бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила», ДСТУ 7.12-93 «Бібліографічний опис. Скорочення слів російською мовою. Загальні вимоги та правила»³.

¹ Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідної діяльності. – К.: Знання-Прес, 2002. – С. 203.

² Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідної діяльності. – К.: Знання-Прес, 2002. – С. 206.

³ Зосимов А.М., Голік В.П. Дисертаційні помилки. – Харків: Інжек, 2004. – 215 с. – С. 46.

3.7. ДОДАТКИ

Додатки розміщуються після списку використаних літературних джерел. Ця рубрика не є обов'язковою, але вона здатна суттєво посилити доказову базу допоміжним матеріалом, який покращить повноту сприйняття дослідження. У додатках, як правило, подають:

- таблиці з допоміжними цифровими даними;
- методики та інструкції їх використання;
- протоколи та акти випробувань, впровадження, результати спостережень та ін.;
- ілюстрації, графіки, діаграми допоміжного характеру.

Усі додатки повинні бути пронумеровані наскрізною нумерацією у порядку посилання на них у тексті наукової роботи.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Структура дослідження, її значення, які елементи до неї входять?
2. Яким чином пов'язані між собою зміст та структура дослідження?
3. Особливості оформлення титульного аркуша.
4. Розкрийте різницю між науковим і діагностуючими дослідженнями.
5. Що входить до елементів понятійного апарату дослідницької роботи?
6. На яких двох основних напрямках слід акцентувати увагу при розкритті актуальності дослідження?
7. Дайте визначення поняття «гіпотеза». Розкрийте вимоги до гіпотези.
8. Які стадії проходить процес розвитку гіпотези?
9. Коли відбувається перетворення гіпотези у наукову теорію?
10. Які Ви знаєте способи перевірки гіпотез?
11. Дайте визначення поняттю «мета дослідження».
12. Яка мета вибудовування саме системи завдань дослідження?
13. Як помилки найчастіше зустрічаються при постановці завдань дослідження?
14. Що може скласти новизну дисертаційного (дипломного) дослідження?
15. Які помилки найчастіше допускаються при написанні рубрики «наукова новизна»?
16. Які звороти слід використовувати при формулюванні практичної значущості?
17. Які рубрики має зв'язати між собою рубрика «Методика дослідження»?
18. На що слід звернути увагу при написанні висновків?

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ ДИКТАНТ

1. Структура дисертаційного дослідження складається з ...
2. Зміст містить у собі ...
3. Діагностуюче дослідження має у своєму понятійному апараті такі елементи: ...
4. Наукове дослідження має у своєму понятійному апараті такі елементи: ...
5. Рубрика «актуальність дослідження» має відповісти на питання ...
6. Об'єкт дослідження – це ...
7. Предмет дослідження – це ...
8. Встановлення мети дослідження – це ...
9. Під завданнями, ми розуміємо ...
10. Гіпотеза – це ...
11. У рубриці «наукова новизна» ми маємо дати конкретну відповідь про те, що ...
12. Практична значущість дослідження визначається ...

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Рублікація вступу передбачає:

а) включення до нього графіків та прізвищ вчених, які займалися дослідженням проблеми;

б) розподіл тексту на пункти й підпункти;

в) розподіл тексту на розділи та підрозділи;

г) включення до нього прізвищ вчених, які вивчали означену проблему.

2. До структури наукового дослідження входять:

а) титульний аркуш та основна частина;

б) вступ та висновки;

в) зміст та додатки;

г) перелік скорочень та використана література.

3. Нумерація сторінок має бути наскрізною, включаючи:

а) титульний аркуш, основну частину, додатки;

б) зміст, основну частину, використані джерела;

в) основну частину;

г) усі відповіді вірні.

4. Титульний аркуш дисертаційного дослідження має нести інформацію про:

а) навчальний заклад, факультет, кафедру, де підготовлене дослідження, тема наукового дослідження;

б) спеціальність, з якої написана наукова робота, місто, де навчається студент та рік написання роботи;

в) курс, група та прізвище, ім'я по батькові виконавця дослідження;

г) науковий ступінь, наукове звання, прізвище, ім'я та по батькові наукового керівника.

5. У змісті обов'язково мають бути подані:

а) вступ, розділи та підрозділи наукової роботи;

б) пункти та підпункти наукової роботи;

в) висновки, список використаних джерел;

г) перелік умовних скорочень, додатки.

6. Які можуть бути за формою написання кваліфікаційні роботи?

а) формуюча, констатуюча;

б) діагностуюча, дослідницька;

в) діагностуюча, формалізована;

г) формалізована, констатуюча.

7. На, що слід звернути увагу при розкритті актуальність дослідження?

а) на практичній значущості результатів дослідження;

б) на невивченості обраної теми;

в) на економічній ефект від результатів наукового дослідження;

г) на потребі вирішення певних практичних завдань за допомогою дослідження результатів.

8. Гіпотеза – це:

а) наукове припущення, що висувається для пояснення будь-якого явища і потребує перевірки на досліді та теоретичного обґрунтування, щоб перетворитися у наукову теорію;

б) процес мислення, результатом якого є послідовність тверджень, розміщених у певному логічному порядку;

в) твердження, яке підлягає доведенню;

г) наукове припущення, яке використовується для доведення тези.

9. Назвіть стадії формулювання гіпотези:

- а) накопичення фактичного матеріалу і висування припущення;
- б) виведення із припущення наслідків;
- в) постановка наукової проблеми;
- г) перевірка на практиці отриманих результатів і уточнення гіпотези.

10. Об'єкт дослідження – це:

- а) те, на, що спрямований процес пізнання;
- б) процес чи явище, яке породжує проблемну ситуацію і обрана для дослідження;
- в) підприємство або галузь;
- г) навколишній світ відображений у свідомості науковця.

11. Предмет дослідження – це:

- а) явище або процес, обрані для пізнання;
- б) фактори та взаємовідносини між ними;
- в) властивості явищ, процесів, досліджувані з певною метою відносно їх ставлення до об'єкта;
- г) усі відповіді вірні.

12. Які з наведених варіантів визначення об'єкта та предмета дослідження використовуються у дослідницькій роботі?

- а) об'єкт і предмет відносяться як ціле і частина;
- б) об'єкт визначається через тих, хто бере участь в експерименті, а предмет – через те, що у них вивчається;
- в) об'єкт визначає взаємозв'язки та взаємозалежності предмета;
- г) усі відповіді вірні.

13. З яких висловів можна починати формулювання мети дослідження?

- а) «вивчити вплив», «визначити стан», «розробити методику»;
- б) «обґрунтувати оптимальні терміни», «дати характеристику», «дослідити ефективність»;
- в) «підвищити ефективність», «виявити шляхи та умови»;
- г) усі відповіді вірні.

14. Які групи завдань найчастіше ставляться у наукових дослідженнях?

- а) історико-діагностичні;
- б) теоретико-моделюючі;
- в) констатуючо-діагностуючі;
- г) практично-перетворюючі.

15. Яким чином на практиці вибудовується система завдань?

- а) визначення змісту, складу та структури основних понять, розробляється «понятійна матриця»;
- б) з'ясовується взаємовідносини складових явища, розробляється загальна структура моделі об'єкта;
- в) виявляються фактори, умови та способи впливу на явище;
- г) систематизація фактів, їх оцінка, виявлення необхідних і достатніх факторів для отримання поставленої мети.

16. Практична значущість результатів дослідження може полягати у:

- а) розробці нової методики, яку доцільно використовувати у професійній діяльності;
- б) вирішенні на їх підґрунті того чи іншого практичного завдання;
- в) проведенні подальших наукових досліджень;
- г) використанні отриманих результатів у процесі підготовки фахівців.

17. Під час написання рубрики «практична значущість» слід використовувати такі словосполучення:

- а) «вперше обґрунтовані нові», «показана ефективність», «установлений характер зв'язку»;

- б) «запропонована схема», «розроблено ефективні методи»;
- в) «виявлені критерії», «розроблено перелік інформаційних показників»;
- г) «доведено доцільність комбінованого застосування», «запропоновані способи».

18. Що може скласти новизну дисертаційного дослідження?

- а) зміна умов протікання процесів, порівняльний аналіз протікання реакцій, процесів;
- б) вивчення відомого у науці явища сучасними методами;
- в) перехід від якісного описання в науці фактів до їх чітко визначеної кількісної характеристики;
- г) вивчення вже відомого в науці явища на новому експериментальному матеріалі.

19. Які з наведених положень не коректно вводити до рубрики «наукова новизна»?

- а) положення сформованих у вигляді висновків;
- б) організаційні дії проведені студентом для отримання результату;
- в) визначення рівнів сформованості явища;
- г) розроблення методики виявлення схильних до суїцидних настроїв.

20. На які запитання ми маємо відповісти у рубриці «методика дослідження»?

- а) яким чином, за допомогою яких методів, має відбуватися дослідження;
- б) яка послідовність використання методів у дослідженні;
- в) на основі якої методології здійснюється дослідження;
- г) за яких умов ми отримаємо очікувані результати.

21. В основній частині дисертаційного дослідження слід подати матеріал, який розкриває:

- а) огляд літератури за темою дослідження та виклад підходів і методів дослідження;
- б) актуальність, новизну та практичну значущість проблеми;
- в) умови, шляхи та засоби вирішення проблеми та опис проведення теоретичних або експериментальних досліджень;
- г) проведення діагностуючого, формуючого експерименту та аналіз результатів дослідження.

22. Для досягнення більшої чіткості у побудові висновків необхідно:

- а) приділити увагу якісним і кількісним показникам здобутих результатів та обґрунтуванню їх достовірності;
- б) структуру висновків вибудовувати, виходячи із структури дисертаційного дослідження;
- в) подати проблему у вигляді низки завдань;
- г) пов'язати їх з рубрикою вступу «мета та завдання».

23. Яким способом слід подати список використаних джерел?

- а) у порядку розміщення посилання у тексті наукової роботи;
- б) в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків;
- в) у хронологічному порядку;
- г) усі відповіді вірні.

ВІДПОВІДІ ДО ЗАВДАНЬ ТЕСТУ

№ 1 – б;

№ 2 – а, б, в, г;

№ 3 – в;

№ 4 – а, б, в, г;

№ 5 – а, в;

№ 6 – б;

№ 7 – б, в, г;

№ 8 – а, в;

№ 9 – а, г;

№ 10 – б;

№ 11 – в;

№ 12 – а, б;

№ 13 – в;

№ 14 – а, б, г;

№ 15 – а, б, в, г;

№ 16 – а, б, в, г;
№ 17 – б, в, г;
№ 18 – а, б, в, г;

№ 19 – а, б, в;
№ 20 – а, г;
№ 21 – а, в, г;

№ 22 – в, г;
№ 23 – г.

ТВОРЧО-ПІЗНАВАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Визначте, про які компоненти дослідження (база, об'єкт, предмет) йде мова у наступних фрагментах:

- колектив співробітників Центру служби зайнятості та їх клієнти...;
- процес становлення центру реабілітації на базі гуманітарного університету з профільним навчанням;
- психолого-педагогічні умови комплексної реабілітації хронічно хворих дітей в оздоровчо-освітньому центрі;
- залежність між стилем спілкування соціального працівника з клієнтом і ефективністю адаптаційного процесу.

2. Виділіть можливий предмет (або предмети), вивчаючи наступні дослідні теми:

- використання нових інформаційних технологій в соціалізації підлітків;
- формування гуманізму як елементу підготовки майбутнього соціального робітника.

3. Якою може бути сформульована тема і об'єкт дослідження, у яких виділено наступний предмет:

- соціально-психологічна адаптація дітей-сиріт в умовах дитячих будинків сімейного типу.

4. Які Ви знаєте варіанти визначення об'єкта і предмета дослідження? Наведіть приклади.

5. Розкрийте вимоги до гіпотез. Наведіть приклади гіпотез і прокоментуйте їх.

6. Розробіть завдання («дерево цілей») до теми «Формування гендерної культури майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки».

7. Які помилки зустрічаються найчастіше при розкритті наукової новизни?

8. На чому слід акцентувати увагу при розкритті практичної значимості дослідження?

9. Чи згодні Ви з такими висловлюваннями: «Мета виправдовує засоби», «Мета виправдовує зміст і засоби діяльності», «Велика енергія народжується лише для великої мети», «Хто ставить перед собою великі задачі, той знаходить і засоби для їх реалізації».

10. Спробуйте вибудувати «дерево цілей» для дослідження із соціальної роботи на тему: «Виховання гуманності у майбутніх соціальних працівників в умовах ВНЗ».

11. Які дієслова слід використовувати при формулюванні завдань дослідження?

12. Підготуйте титульний аркуш вашого наукового дослідження

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Ануфриев А.Ф. Научное исследование курсовые, дипломные и диссертационные работы. – М.: МГПОУ, 2002.

2. Загвязинский В.И., Атаханов Р. Методология и методы психолого-педагогического исследования. – М.: АСАДЕМА, 2001.

3. Зосимов А.М., Голік В.П. Дисертаційні помилки. – Харків: Інжек, 2004.

4. Марченко С.Я., Кратинів Н.С., Чиж Н.А., Кратінова В.А. Методология и методы социально-педагогических исследований. – Луганск: Альма-матер, 2001.

5. Попковська П.Я. Методология научных исследований. – Минск: Информпрес, 2006.

6. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідної діяльності. – К.: Знання-Прес, 2002.